
Лидија Ковачева
(Универзитет „Еуро Балкан“, Скопје)

ШТАП - МАТРИКС МАГИСКЕ МОЋИ СА КУЛТНИМ И СИМБОЛИЧКИМ ЗНАЧЕЊЕМ КРОЗ РЕЛИГИОЗНИ ДИСКУРС

Апстракт: Као дете, сањала сам да имам чаробни штапић, којим бих могла да остварим све своје жеље, баш као у причама браће Грим уз које сам одрасла: Пепељуга, Успавана лепотица итд. Позитивна конотација коју чаробни штапић има у неким причама захваљујући браћи Грим, у прошлости је имао негативну конотацију и једноставно се називао „чаробни штапић“. Чаробни штапић је класичан и исконски алат у свету магије, несумњиво присутан од најдаље прошлости у античком и класичном мистицизму, затим у врачању и фолклору у средњем веку, па све до данашњег модерног концепта сценске магије и поп културе, делимично захваљујући његовом приказивању у книжевности, филму и телевизији, посебно повезаном са измишљеним ликом „Харија Потера“, где је чаробни штапић примарни алат вештица и чаробњака. Веровања у магију и магичне алате, посебно веровања у чаробни штапић, била су важни фактори у саставном делу стварног живота неких религиозних и етничких група, како и друштвених класа које су чиниле мултикултурална друштва кроз историју људског постојања. Његова симболика је веома разнолика: од магијског оруђа до симбола мудрости, достојанства, ауторитета и владања, о чему сведочи његово присуство на надгробним споменицима на Балкану у раноантичком периоду од краја VI века пре нове ере до I века пре нове ере, док у библиском дискурсу претставља атрибут пастира и козара. Стога је циљ овог рада да се прати утицај симболике штапа у вези са магијским радњама још од античких времена, кроз његову презентацију у библијским списима, у византијском периоду познатом као жезло које је служило као симбол пастирског и духовног ауторитета епископима, затим у средњовековној Европи у концепту вештица, период у којем је био повезан са различитим облицима мистицизма и сујеверја, па све до његове данашње употребе, у македонском фолклору.

Кључне речи: магични штап, штап, жезло, магија, вештице

Сл. 1. Набонид, краљ Вавилоније, плоча у Британском музеју

Fig. 1. *Nabonidus, King of Babylon*, slab in the British Museum

Сл. 2 Литургијски коптски рељеф из 5 века са коптским *cruces ansata*

Fig. 2 Liturgical Coptic relief from the 5th century with the *cruces ansata*

Употреба штапа, палице, жезла или скиптра како магијских алата и симбола моћи и ауторитета датира још из доба древних цивилизација и претставља неизоставни део античког мистицизма и средњовековног окултизма.

Асирија и Вавилон: Са генеалошког аспекта, магија се може схватити као облик религије који су развили свештеници у светилиштима древног Истока,¹ потичући од једног од бројних племена у Месопотамији² познатог под именом Маги. Управо од тог назива потичу и речи као што су *magic, mage, magus*, а сам израз *Magi (Magoi)* у асирском и вавилонском краљевству означавао је високог свештеника или „ученог човека“, док се њихова вештина називала *Magis* или *Magia*.³ Међутим, концепт „магичног штапића“ који поседује натприродну моћ да изводи чаролије, како се често приказује у народној поп култури, није потврђен у историјским изворима и археолошким налазиштима Асирије и Вавилонa. Иако су њихови ритуали и религијске праксе укључивали употребу предмета попут штапова, пруту или жезла, ови предмети заправо нису били повезани са оним што сматрамо „магијом“ у модерном смислу, већ су имали одређено религиозно

¹ Franc Cumont. *The Oriental Religion in Roman paganism* (Chicago: The Open Court Publishing Company, 1911), 185.

² Enn Kasak and Raul Veede. *Understanding Planets in Ancient Mesopotamia*. Folklore Vol. 16 (Tartu: Folk Belief and Media Group of ELM, 2001), 7.

³ Eliphas Levi. *The History of Magic*. Translated into English by occult historian Arthur E. Waite (London: William Rider & Son, Limited, 1922), 55.

и симболично значење прикладно њиховим културама и системима веровања и најчешће су представљали симболе власти и ауторитета. (Сл. 1)

Археолошки остаци у виду зидних слика и глинених плоча приказују асирске и вавилонске краљеве⁴ и високе званичнике⁵ како држе штап или жезло у рукама, предметима који нису коришћени за магију, већ су претстављали симбол њихове владавине, њиховог друштвеног и политичког статуса. Символика и употреба ових предмета били су дубоко укорениени у религиозним и политичким структурама древне асирске и вавилонске цивилизације и играли су значајну улогу у преносу ауторитета, у представљању божанског легитимитета и очувању културног идентитета. Важно је нагласити да се идеја о магичном штапићу, како алату за извођење натприродних дејстава појављује знатно касније, након епохе Асирије и Вавилонa и много чешће се повезује са западним традицијама, нарочито са европским фолклором и фантастичном књижевношћу.

Египат: Слично као и код Асиријаца и Вавилонца, и у древном Египту недостаје концепт „магичног штапића“ који има моћ да изводи чаролије или натприродна дејства. Код Египћана, штап, прут или жезло претстављали су симболе ауторитета и моћи, што је јасно посведочено у хијероглифима, зидним сликама и скулптурама, где су често приказани у рукама богова, фараона и свештеника, као знак статуса и улоге појединца. Такав је и пример употребе штапа од ебановине од стране последњег египатског краља и уједно највећег мађионичара Нектанеба (358 год. пре нове ере).⁶ Хијероглифски симбол *анкх* (*ankh*), представљен као штап у облику слова Т са кругом на врху, често се приказује у рукама божанстава као симбол живота и бесмртности,⁷ повезан са народним веровањем у задгробни живот, поново рођење и божански поредак Космоса, а не као оруђе за извођење магијских радњи. Знак *анкх* је често коришћен као ознака на грнчарији и другим производима, што указује на то да је био један од ретких хијероглифа разумљив чак и неписменом становништву. Са временом, овај симбол, као јединствени облик крста, био је усвојен од стране Коптске цркве под називом *crux ansata*.⁸ (Сл. 2)

⁴ Плоча 23. Детаљ: зидно сликарство устоличеног асирског краља. Соба 47, панели а, b, c, у асирској палати у Тил Барсипу. Музеј Лувр, АО 25067. Pauline Albenda, *Ornamental Wall Painting in the Art of the Assyrian Empire*. Cuneiform Monographs 28. (Leiden-Boston: Brill-Styx, 2005), 63. Плоча 25. Детаљ: зидно сликарство устоличеног асирског краља. Зидно сликарство из собе 24, панели а, b, c, у асирској палати у Тил Барсипу. Музеј Лувр, АО 25067. Albenda, *Ornamental Wall Painting in the Art of the Assyrian Empire*, 66.

⁵ Плоча 21. Асирски пратиоци стоје иза престола прекривени шареном ткањем. Фрагмент зидног сликарства из собе 47 у Тил Барсипу. Музеј Лувр, АО 23011. Albenda, *Ornamental Wall Painting in the Art of the Assyrian Empire*, 50.

⁶ Лидија Ковачева. *Магиите кај древните народи и во македонската народна традиција* (Скопје: Панили, 2021), 93.

⁷ Ian Shaw and Paul Nicholson. *Dictionary of Ancient Egypt* (The British Museum: The American University in Cairo Press, 1995), 34.

⁸ Shaw and Nicholson, *Dictionary of Ancient Egypt*, 34.

Сл. 3 *Кирка и Одисејеви пратиоци*, аутор Јан Бројгел II, 1601-1678. Музеј Уметности Универзитета Принстон, САД

Fig. 3 *Circe and Odysseus and Companions* by Jan Brueghel II, 1601-1678. Princeton University Museum of Art, USA

Египћани су имали богату традицију магије и ритуала, а њихове магијске праксе обухватале су широк спектар активности. И египатској књижевности, сведочанства о мађионичарима посебно се истичу у тексту „Куфу и мађионичари“, у којем Куфу, краљ Старог краљевства (око 2585-2560 год. пре нове ере), забавља свог сина причама о великим мађионичарима. Између осталог, причао му је о свештенику-мађионичару Ђаџаемонхку, који је, подижући руке и изговарајући магијске речи, док у једној руци држи штап, раздвојио воду у језеру.⁹ Овај мотив се, више од хиљаду година касније, појављује у Библији у епизоди са Мојсијем,¹⁰ библијском личношћу која је, према хронологији Старог завета, живела у периоду XIV-XII века пре нове ере.¹¹ У египатској култури и религији, штапови и жезла имали су симболичну, а не магијску функцију. Они се нису користили као „магични штапићи“ у смислу у којем их данас доживљавамо

⁹ Edward Bleiberg. *Arts & Humanities through the Eras Ancient Egypt* (Gale Farmington: Hills, 2004), 238.

¹⁰ Постање, 14. 21, 22: „И Мојсије пружи руку над морем, и Господ учини да се море враћа јаким источним ветром целе те ноћи, и море постаде суво, и воде се раздвојише. И синови Израилеви отидоше усред мора по сувом, а воде им бијаху зид с десне и с леве стране.“ *Свето писмо на Стариот и Новиот Завет*. Ревидирано издание, со благослов на Светиот архиерејски синод на Македонската православна црква (Скопје: Македонска православна црква, 2006), 82.

¹¹ Owen Davies. *Grimoires, A History of Magic Books* (Oxford: Oxford IUniversity Press, 2009), 9.

кроз фантастику. Њихова улога је била у првом реду повезана са религијским и политичким значењем: наглашавање власти, божанске повезаности и културног идентитета. (Сл. 3)

Стара Грчка: први пут се „чаробни штапић“, као магијско оруђе праћено магијским дејством, бележи у старогрчкој књижевности у Хомеровој *Одисеји*. У 10 књизи *Одисеје*, истоимени јунак на повратку из Троје, дошао је на острво Кирке, веома лепу заводницу која је, уз помоћ чаробног штапића који је држала у руци, претворила његове сапутнике у свиње. Није имала моћ да Одисеја претвори у свињу, јер је он код себе имао магичну биљку звану *moli*,¹² коју му је Хермес дао за заштиту. Али је успела да га учини својим љубавником и да га неко време задржи код себе, на свом острву, чиме је одложила његов повратак кући. У самом тексту 10 књизи *Одисеје*, вешто су комбинована три магијска елемента: 1. мистериозно оруђе налик штапу које је имало посебне магичне моћи, 2. биљка са магијским заштитним моћима која се ретко налази и 3. божанство које открива свом јунаку тајну која ће му касније спасити живот. Управо овде, према Луку, „налазимо три елемента која ће карактерисати магију као систем у хеленистичком периоду: магично оруђе (у овом случају магични штап), магичну биљку и божанство које открива важну тајну.¹³

Слично као и код Асиријаца, Вавилонаца и Египћана, већина божанстава у старогрчком пантеону приказивана је са жезлом у руци како симбол моћи, владавине и ауторитета. Један од најпознатијих симбола из старогрчке митологије је *Кадужеј (Caduceus)*, повезан са Хермесом, гласником богова и богом путовања.¹⁴ Представља гласнички штап око којег су увијене две змије окренуте једна према другој, а на врху¹⁵ се често налазе са спојеним главама и крилима, симболизујући преговоре и разговоре након завршетка ратова.¹⁶ (Сл. 4)

¹² Georg Luck. *Arcana Mundi, Magic and the Occult in the Greek and Roman Worlds*. A Collection of Ancient Text, Translated, Annotated and Introduced by Georg Luck (Baltimore: The John Hopkins University Press, 2006), 40.

¹³ Luck, *Arcana Mundi*, 39-40.

¹⁴ У старогрчкој митологији, Хермес је познат као водич и чувар душа на њиховом последњем путовању ка пребивалишту мртвих. Отуд је његово име Психопомп, пратилац душа. Богољуб Шијаковић, *Хермесова крила* (Београд: Плато, 1994), 57.

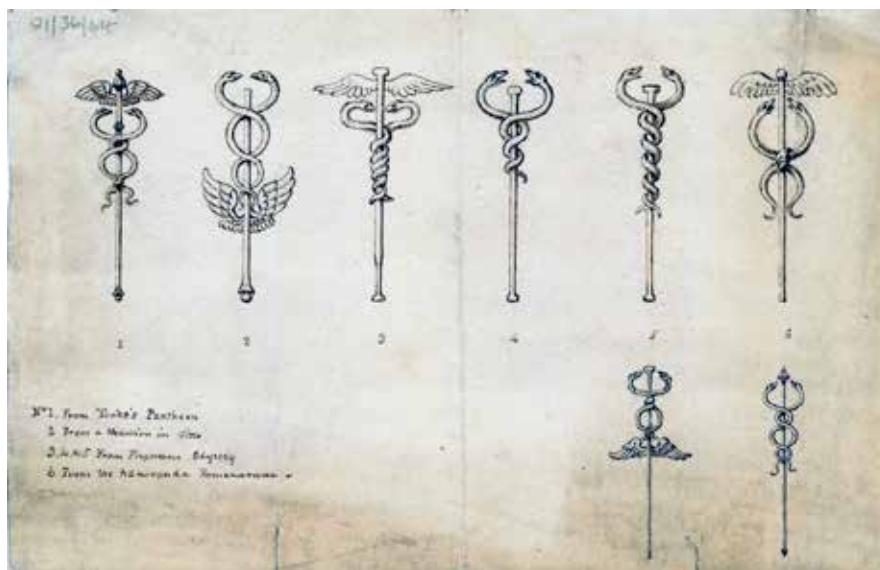
¹⁵ Жан Шевалие и Алан Гербран. *Речник на симболите, Митови, соништа, обичаји, гестови, облици, ликови, бои, броеви* (Скопје: Табернакул, 2005), 537-541.

¹⁶ Шијаковић, *Хермесова крила*, 57.

Сл. 4 *Хермес*, атински црвенофигурал лекитос, 5 века пре нове ере, Метриполитен музеј уметности

Fig. 4 *Hermes*, Athenian red-figure lekythos, 5th century BC, Metropolitan Museum of Art

Сл. 5 Кадукеј је штап који носи старогрчки бог Хермес. Често се меша са Асклепијевим штапом, традиционалним симболом медицине који нема крила и има само једну змију. Музеј Банке Енглеске @boemuseum

Fig. 5 The Caduceus is the wand carried by the ancient Greek god Hermes. Is it often confused with the wand of Asclepius, a traditional symbol of medicine that has no wings and only has a single snake. Bank of England Museum @boemuseum

У складу са старогрчком митологијом, Хермес је водич и чувар душа на њиховом последњем путовању у подземни свет, због чега је добио надимак *Психопомп* (грч. *Ψυχοπομπός*) - пратилац душа. Према старогрчких народним веровањима, Хермес је својом речитошћу призивао, убеђивао и тешио оне које су требали да умру, пажљиво им спуштајући златни превез преко очију. Он никад није деловао насилно, већ са пријатељским наговарањем, лукавством и уз елементе чарања.¹⁷ Кад Хермес додирне неку особу својим штапом Кадукејом, он је или успава или буди, дајући му живот или смрт. Овај мотив примећује се и у македонској народној традицији у лику архангела Михаила, познатог као душевадник, послат од Господа да уз помоћ свог штапа, назван *шши*,¹⁸ узима душе људима. *Кадукеј* - штап испреплетен са две змје - такође се повезује са Асклепијем, богом медицине, чији је амблем¹⁹ једна змија која се увија око штапа, која одбацујући кожу, симболизује ток физичког и менталног живота особе, њено поново рођење и плодност²⁰ и претставља симбол обнове живота и преродбе. (Сл. 5)

¹⁷ Шијаковић, *Хермесова крила*, 57.

¹⁸ Танас Вражиновски, *Македонска народна митологија* (Скопје, Матица Македонска, 2002), 254.

¹⁹ Mike Dixon-Kennedy. *Encyclopedia Greco-Roman Mythology* (England: Oxford, 1998), 50.

²⁰ Шевалие и Гербран, *Речник на симболите*, 969.

Штап је такође значајан у симболици фунералне уметности тога доба, како мотив раноантичким надгробним споменицима на Балкану од краја VI века пре нове ере до I века пре нове ере. Према Р. Петковском,²¹ најранија појава штапа као мотива забележена је на стељи из Спарте из раног VI века пре нове ере,²² где је штап са *трибомом* (химатионом) био симбол племства. На стељи из Орхомена, око 500 год. пре нове ере,²³ шлем указује на професију војника, а штап на пуну зрелост. На стељи из Трогира (II-I век пре нове ере)²⁴ штап за гњечење и посуда симболизују прерану смрт жене и веру у поново рођење.

У симболици фунералне уметности, штап као мотив раноантичких надгробних споменика на Балкану од краја VI века пре нове ере до I века пре нове ере не приказује магијске радње, већ се јавља у различитим аспектима са дубљим култним и симболичким значењем у веровањима људи у задгробни живот и циклус поновог рођења. Коришћење штапа или прUTOва код Старих Грка као симбол ауторитета и моћи божанстава и владара указује на утицај из Истока.

Рим: Магија у Риму, са својим јединственим карактеристикама, представља сложу комбинацију различитих ритуала, пракси, симбола и веровања и била је више усредсређена на употребу специфичних речи, симбола и ритуала с циљем да се утиче или манипулише природним и натприродним силама. Концепт „магичног штапића“ који има моћ да изводи магију или натприродне радње на начин на који се често приказује у модерној фантазији, није био централна карактеристика римских магијских пракси и традиција. И у Риму, како и код других древних цивилизација, штап, прачка или жезло, уредно сведочени у римској уметности и литератури, приказивани су у рукама богова и владара и симболизовали су друштвени и политички статус, ауторитет и улогу појединца, представљајући симбол моћи и ауторитета.

Ранохришћанство – Библијски записи: Аполоније из Тијане, филозоф и чудотворац из I века, први је који је чуда из сфере магије пребацио у сферу религије.²⁵ У библијским записима посебно се истиче лик Мојсија и употреба штапа при његовим делима, односно извођењу чуда у сферу религије. У „Адам, Књизи покајања“²⁶ даје се порекло Мојсијевог штапа.

²¹ Роберт Петковски. *Штапот како мотив на раноантичките надгробни споменици на Балканот*. Списание за културно наследство – споменици, реставрација, музеи – година 14, број 19/2021 (Скопје: Патримониум, 2021), 133.

²² Роберт Петковски. *Претстави на оружје и орудија на раноантичките надгробни споменици на Балкан (карај на 6 в.ст.е.-4 в.н.е.)* (Необјављена докторска дисертација одбрањена 13.12.2013 год. на Институту за историју уметности и археологију Филозофског Факултета у Скопљу, на Универзитету Светог Кирила и Методија, под менторством Академик Проф. д-р Вера Битракова-Грозданова, 2013), К бр. 41.

²³ Петковски, *Претстави на оружје и орудија на раноантичките надгробни споменици на Балкан (карај на 6 в.ст.е.-4 в.н.е.)*, К бр. 42

²⁴ Петковски, *Претстави на оружје и орудија*, К бр. 48.

²⁵ Luck, *Arcana Mundi...*, 143.

²⁶ *Адам. Књига покајања*. Рукопис у библиотеци Арсенал у Паризу, који се

Књига говори како су се Каин и Авељ, Адамови синови, међусобно поубијали и остао је само Сет, његов трећи син. Сету је дозвољено да иде до капије Земљског раја, где је видео два дрвета, Дрво живота и Дрво сазнања, укалемљена једно у друго, чинећи једно дрво. Са овог дрвета, анђео чувар поклонио је Сету три семена и рекао му да их стави у очева уста када умре. Он је то урадио. Из уста покојног Адама, где је Сет посадио три семена, изникло је горући грм, из којег је Бог открио име Мојсију, а од једног дела грма, Мосије је направио свој штап, помоћу којег је чинио чуда.²⁷ Други део стављен је у Ковчег завета и засађен на Сионској гори од стране краља Давида, одакле је израсло дрво са три гране. Након што је дрво порасло, краљ Соломон га је посекао и од његова два дела су потом направљена два света стуба, Баок и Јахин, који су постављени на улазу у храм. Трећи део дрвета је направљен у облику греде, која је затим уметнута у праг велике капије храма и служила је као талисман, т.е. штитила је и није дозвољавала да било каква нечистоћа и зле силе уђу у храм. Међутим, неки зли свештеници уклонили су тај праг, бацили греду у подрум храма и расули камење по њој. Али тамо, у том подруму светог храма, далеко од очију људских, анђео је чувао дрво. За живота Христовог, рашчишћавајући подрум у храму, пронашли су греду и бацили је преко потока Кедрона. Касније, након хапшења у Маслинском врту, Исус Христ је прешао преко ње док је прелазило долину. Зарим су негови целати узели греду и направили од ње крст, који је Исус носио на раменима и касније је разапет на њој.²⁸

У Библији је Мојсије главни пример употребе штапа за чудотворство. У књизи *Изласка* Старог завета, Мосије је ударањем или подизањем неживог штапа изазвао десет пошаста или казни над Египћанима. На пример: претворио га у живи змију;²⁹ воду у крв;³⁰ Учинио да хиљаду жаба

бави кабалистичком традицијом. *The Penitence of Adam*. Translated by Michael E. Stone. Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium (Louvain, Belgique: Imprimerie Orientaliste: s.p.r.l., 1981).

²⁷ Lewis Spence. *An Encyclopedia of occultism. A compendium of information of the occult science, occult personalities, psychic science, magic, demonology, spiritism, mysticism and metaphysics*. University Books (New York: New Hyde Park, 1960), 2-3.

²⁸ John Gordon Melton. *Encyclopedia of occultism and parapsychology. A Compendium of Information on the Occult Sciences, Magic, Demonology, Superstitions, Spiritism, Mysticism, Metaphysics, Psychological Science, and Parapsychology, with Biographical and Bibliographical Notes and Comprehensive Indexes*. In Two Volumes, Volume One, A-M (Farmington Hills: Gale Group, Inc., Drake Rd.) 8.

²⁹ *Излазак* 7:10: „И изађоше Мојсије и Арон пред Фараона и учинише како заповједи Господ; и баца Арон штап свој пред Фараона и пред слуге његове, и прометну се у змију.“ https://www.pravoslavna-srbija.com/sveto-pismo-biblija/spc/02-2-moj/#2moj_10 (посећено на 05.08.2025)

³⁰ *Излазак*. Прва пошаст: Вода се претвара у крв, 7:17: „ато Господ овако вели: Овако ћеш познати да сам ја Господ: Ево, ударићу штапом што ми је у руци по води што је у ријечи, и прометнуће се у крв.“ https://www.pravoslavna-srbija.com/sveto-pismo-biblija/spc/02-2-moj/#2moj_10 (посећено на 05.08.2025)

Сл. 6 Постање
14: 21, 22,
Свето писмо,
Библија, Стари
завет

Fig. 6 Genesis
14: 21, 22, Holy
Scripture, Bible,
Old Testimony

изађу из воде;³¹ изазвао патњу људи од ваши;³² изазвао олују;³³ напад скакаваца³⁴ итд., показујући да су његове чудотворне моћи биле много јаче од моћи Египћана. Употреба штапа је такође добро позната у епизоди у Књизи *Постања*, у којој је Мојсије подигао свој штап ка небу и раздвојио море, чиме је помогао Израелцима да побегну из Египта.³⁵ (Сл. 6)

Тakoђе је вредан пажње текст у Књизи *Бројева* 20:7-11,³⁶ где је Мојсије два пута ударио штапом у стену, из чега је потекла вода. Иако,

³¹ *Изазак*. Друга пошаст: Патња од жаба, 8:5: „И рече Господ Мојсију: Кажу Арону: Пружи руку своју са штапом својим на ријеке и на потоке и на језера, и учини нек изађу жабе на земљу Мисирску.“ https://www.pravoslavna-srbija.com/sveto-pismo-biblija/spc/02-2-moj/#2moj_10 (посећено на 05.08.2025)

³² *Изазак*. Трећа пошаст: Патња од ваши, 8:16: „А Господ рече Мојсију: Кажу Арону: Пружи штап свој и удари по праху на земљи, нек се претвори у ваши по свој земљи Мисирској.“ https://www.pravoslavna-srbija.com/sveto-pismo-biblija/spc/02-2-moj/#2moj_10 ц

³³ *Изазак*. Седма пошаст: Патња од града, 9:22: „И Господ рече Мојсију: Пружи руку своју к небу, нека удари град по свој земљи Мисирској, на људе и на стоку и на све биље по пољу у земљи Мисирској.“ https://www.pravoslavna-srbija.com/sveto-pismo-biblija/spc/02-2-moj/#2moj_10 (посећено на 05.08.2025)

³⁴ *Изазак*. Осма пошаст: Патња од скакаваца, 10:13: „И пружи Мојсије штап свој на земљу Мисирску, и Господ наведе устоку на земљу, те дува цијели дан и цијелу ноћ; а кад свану, донесе устока скакавце.“ https://www.pravoslavna-srbija.com/sveto-pismo-biblija/spc/02-2-moj/#2moj_10 (посећено на 05.08.2025)

³⁵ *Постање*: 14. 21, 22. *Свето писмо на Стариот Завет*, 82.

³⁶ Књига *Бројева* 20:7-11: „И рече Господ Мојсију говорећи: Узми штап, и сазовите збор ти и Арон брат твој, и проговорите стени пред њима; те ће дати воду своју; тако ћеш им извести воду из стене, и напојићеш збор и стоку њихову. И Мојсије узе штап испред Господа, како му заповеди Господ. И сазваше Мојсије и Арон збор

Сл. 7 Жезал сиријског православног епископа који представља Мојсиев штап

Fig. 7 The crozier of a Syriac Orthodox bishop representing the wand of Moses

осим код Херодота, није пронађена јасна референца код других древних аутора, неки савремени аутори верују да је то био штап за прорицање, а не „магични штапић“.³⁷ Без даљег објашњења, Херодот користи термин *рабдомантија* (грч. *rhabdos, manteia*) преведен како „прорицање штапом или пратом“. Наиме, Херодот (4.67) нам говори да су Медијци, Персијци и Скити користили штап за прорицање или прат, сличан лески, који и данас користе народи за откривање извора воде, што у великој мери одговара *Бројевима* 20: 7-11.

Неки научници сматрају да се овај текст односи на леска, раздвојена грана која се и данас користи за тражење извора. Роберт Бојл, познат као „отац хемије“, у свом есеју из 1663 године описује употребу раздвојене гране леске у Енглеској за откривање минерала и воде, што се и данас користи као практичан талисман. И наводи: „Расцепана гранчица леске држи се за крајеве, по један у свакој руци, онај који је држи хода са њом преко места где се налазе минерали, и каже се да ће леска, спуштајући се надолу, открити место где се налази руда... Када сам посетио руднике олова у Сомерсетширу, видео сам њену употребу, а један господин који ју је користио изјавио је

да ју је померио без своје воље и видео сам како се гранчица толико савија да му се сломила у руци. Успеће само у рукама некох људи, и они који су је видели могу јој много лакше поверовати него они који нису.“³⁸

У хришћанству, жезло је симбол пастирског и духовног ауторитета црквених великодостојника, који им се даје у тренутку рукоположења. Црквени великодостојници, попут епископа и надбискупа, добијају жезло у тренутку рукоположења, што означава њихов духовни ауторитет и пастирску улогу. На почетку, то је био дрвени штап који је заобљен или закривљен на једном крају, потсећајући на пастирски штап који се користи за вођење стада. Ондак у облику сидра, симбол спасења душе и на крају жезло обвијеног са две змије, чије су главе на врху окренуте једна према другој, а засновано је на речима Христовим упућеним апостолима

пред стену, и он им рече: Слушајте одметници! Хоћемо ли вам из ове стене извести воду? И диже Мојсије руку своју и удари у стену штапом својим два пута, и изиђе вода многа, те се напоји народ и стока њихова.“ https://www.pravoslavna-srbija.com/svetopismo-biblija/04_4MO/044MO020 (посећено на 05.08.2025)

³⁷ Luck, *Arcana Mundi...*, 314.

³⁸ Spence, *A Encyclopedia of occultism...*, 128.

у Јеванђељу по Матеју 10:16-20: „Ево, ја вас шаљем како овце међу вукове. Будите мудри како змије и безазлезни као голубови.“³⁹ Ово жезало обвијеног са две змије веома потсећа на Хермесов штап *Кадукеј*.⁴⁰ (Сл. 7)

Вештичарење у средњем веку: Борба хришћанске цркве против јеретика и паганског прорицања достигла је врхунац у средњем веку. После 1000 године, сви који се нису покрестили и прихватили хришћанство били су од стране Цркве проглашени за еретике, а свештеници су их, под утицајем радикалне демонизације, означавали као *maleficus/malefica*, што значи починилац злих дела (*maleficium*), термин који и данас означава вештичарство⁴¹ и пророчанства.⁴²

Концепт вештица које уз помоћ магичних штапа изводе магијска дела или јашу на њима, прати се још од раног модерног периода у европској књижевности. Један од најранијих и најутицајнијих текстива који описује вештице и њихову употребу магичних штапића је трактат о врачању *Malleus Maleficarum*, који су написали Хајнрих Крамер и Џејкоб Спренгер 1487 године. У овом делу аутори детаљно описују вештице и њихове праксе, укључујући коришћење штапа као основног помагала за извођење злих магија, припремање напитка, призивање демона и друга натприродна дела. Поред употребе магичног штапа за извођење магијских радњи, као пример у трактату о јахања на штапу издваја се опис вештица у делу *Questio de Strigis* доминиканског теолога Јорданеса де Бергамо издатог око 1470 године, где стоји:⁴³ „... јер их носе на штаповима снагом ђавола.“⁴⁴ „... својом ђаволском снагом, *strigae* могу се претворити у мачке и уз помоћ штапова могу прелетети велике даљине...“⁴⁵

Објављивање дела *Malleus Maleficarum* допринело је повезивању вештица са употребом чаробних штапића и других ритуалних алата у европском фолклору и значајно је утицао на оптужбе за вештичарење, суђења и прогоне вештица који су се дешавали током „дова на вештице“ крајем XV и почетком XVI века. Ишло се чак дотле да је 1707 године Париска Сорбона одлучила: ако жена оптужи свештеника да је крив, починила је смртни грех,⁴⁶ а ако жена одбије да буде жртва свештеничке

³⁹ *Евангелије според Матеј* 10: 16-20. Свето писмо, Библија, Нов завет (2006), 16.

⁴⁰ Шевалие и Гербран, *Речник на симболите...*, 537-541.

⁴¹ У ранохришћански, старогрчко-римски и јеврејским изворима, реч „магија“ и „вештичарство“ повезани су са свим облицима асоцијалног и мизантропског понашања, људским жртвовањима и искривљеним сексуалним обредима. Naomi Janowitz. *Magic in the Roman World: Pagans Jews, and Christians, Religion in the First Christian Century in Medieval Europe, An Encyclopaedia* (New-York & London: Routledge, 2006), 841. *Centuries* (London: Routledge, 2001), 1.

⁴² Margaret Schaus. *Women and Gender in Medieval Europe, An Encyclopaedia* (New-York & London: Routledge, 2006), 841.

⁴³ Hans Peter Broedel. *The Malleus Maleficarum and the construction of witchcraft: theology and popular belief* (Manchester; New York: Manchester University Press, 2003), 135-136.

⁴⁴ Jordanes de Bergamo, *Questio de Strigis* in Broedel. *The Malleus Maleficarum*, 120.

⁴⁵ Jordanes de Bergamo, *Questio de Strigis* in Broedel. *The Malleus Maleficarum*, 161.

⁴⁶ Charles Turner Gorham. *The Medieval Inquisition: A Study in Religious Persecu-*

Сл. 8 Архангел Михаил са штапом
у руци

Fig. 8 Archangel Michael with a wand
in his hand

страсти, сматраће се вештицом и биће спаљена жива на ломачи.⁴⁷ Важно је напоменути да иако приказивање вештица и њихова употреба чаробних штапића у *Malleus Maleficarum* није било засновано на историјским чињеницама, већ на сујеверју и страху, ипак је играо значајну улогу у прогону безброј невиних људи оптужених за вештичарење током овог мрачног периода европске историје.

Штап у македонској народној традицији: У македонским народним веровањима, арханђео Михаило је познат као водич душа, послат од Господа на земљу да узима душе људима. У легендама је описан како Светац обучен у свилу, који носи штап, *шиши* (шиљасти предмет) са сребрном дршком, који ставља уз уста и њиме усисава душу човека, која излазећи из тела одлази ка Господу.⁴⁸ М. Цепенков бележи народно веровање према којем, ако Свети Архангел Михаил му се јавља поред главе, тај човек оздрави, а ако му стане уз ноге, умире.⁴⁹ Зато је он Архангел смрти и душевадник. Према македонским народним веровањима,

када човеку дође судњи дан, арханђео Михаило изводи чин смрти тако што помоћу свог штапа „шиша“ узима душу умрлог, шета је четрдесет дана, а затим је носи пред Страшни суд где јој се суди према делима из земаљског живота.⁵⁰ Цепенков⁵¹ даље наводи, у складу са македонским народним веровањима, да анђеоло прво води душу право Господу да му се поклоним, а затим је шета до краја земље и неба да би видела све лепоте и места која је човек обишао за живота, показује јој сва добра и зла која је учинила, а на четрдесети дан води је до места где је тело сахрањено и

tion (London: Watts & CO. 1918), 18.

⁴⁷ Louis Tanon. *Histoire des Tribunaux de L'Inquisition en France* (Paris: L. Larose & Forcel, 1983), 290-306.

⁴⁸ Вражиновски, *Македонска народна митологија*, 254.

⁴⁹ М. Цепенков је написао: „Кога ќе умирал чоек, ангелот му се јавуал откај глаата, а смртта од кај нозете, на праведниот му се јавуал ангело и смртта многу весели, а на грешнио – многу смуртени и страшни.“ Марко Костов Цепенков. *Македонски народни умотворби во десет книги*. Кн. 4. Народни приказни, легенди. Редактирал Кирил Пенушлиски (Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 1972), 50.

⁵⁰ Танас Вражиновски. *Македонска народна библија* (Скопје: Матица Македонска, 2006), 317-323.

⁵¹ Цепенков М. К., *Македонски народни умотворби*, Кн. 4, 50.

показује јој труло тело, што изазива страх. Истог дана, анђеол враћа душу Богу, који јој тада заповеда да буде смештена у рај или пакао, у складу с животом који је водила. По овом народном учењу, Свети Архангел Михаил је владар смрти, али праведан, где су сви људи пред њим једнаки.⁵² (Сл. 8)

Употреба штапа примећује се и у обичајима током македонских народних празника. На македонском тлу, карактеристичне за празник Коледе (Божични празнични циклус) су обредне поворке које се састоје од већих или мањих група деце коледара, опремљени коледарским штаповима и торбом реко рамена. У раним јутарњим часовима они иду од куће до куће куцају коледарским штапићима на врата и певају песме или само вичући „Коледе Коледе“, најављујући највећи хришћански празник, рођење Христа. Уз симболичне ударе штаповима по домаћинима, учесници им желе здравље и снагу.⁵³ У овом обреду, магијска моћ дрвета преноси се кроз контакт ударцем. Обредна симболика ударца штаповима упућује на жељу да домаћин буде здрав и снажан, што је одраз македонске народне пословице: „Здрав као дрен“. Домаћинима желе здравље, срећу и берићет, а они за узврат дарују их новцем, орахом, кестенима, поморанцама, јабукама, а у новије време и бомбонама.⁵⁴

Закључак

Несумњиво је да је штап више од обичног предмета у народним традицијама од давних времена па све до данас у савременом општеству. У свим историјским периодима, с једне стране, он се доживљава као нека врста помоћног инструмента магијских моћи за извођење магијских радњи, лоших или добрих, а с друге стране, сложен симболички елемент ауторитета и моћи, па је његова вишедимензионална улога кроз време очигледно беспрекорна. Да је македонски народни обичај Коледе мартикс магијских моћи и претставља својеврсни хронотоп, односно повезује време и место, може се уочити обичај који се и данас слави широм Балкана, познат у Србији као Коледе, у Бугарској као Коледуване, у Грчкој као Коленда, а у Румунији као Колинда. Изглед и значење штапа су се мењали током времена, али он и даље остаје матрикс и трајни симбол магије и чуда, како у народној култури, тако и у свету забаве.

⁵² Вражиновски, *Македонска народна библија*, 323.

⁵³ Малинов, *Традицискиот народен календар*, 107-108.

⁵⁴ Зоранчо Малинов. *Традицискиот народен календар на шопско-брегалничката етнографска целина* (Скопје: Институт за Фолклор „Марко Цепенков“, 2006), 82-83.

Lidija Kovacheva

(Euro Balkan University, Skopje)

WAND – A MATRIX OF MAGICAL POWER WITH CULT AND SYMBOLIC
MEANING THROUGH RELOGIOUS DISCOURSE

There is no doubt that the wand is more than just an ordinary object in folk traditions from ancient times to the present day in modern society. In all historical periods, on the one hand, it has been perceived as a kind of link of an auxiliary instrument of magical powers for performing magical actions, bad or good, and on the other hand, a complex symbolic element of authority and power, so its multidimensional role throughout time is clearly impeccable. That the Macedonian folk custom of Kolede is a matrix of magical powers and represents a kind of chronotope, that is, it connects time and place, can be seen in the custom that is still celebrated throughout the Balkans today, known in Serbia as Kolede, in Bulgaria as Koleduvane, in Greece as Kolenda, and in Romania as Kolinda. The appearance and meaning of the wand have changed over time, but it still remains a matrix and a lasting symbol of magic and miracles, both in folk culture and in the world of entertainment.